Gülnaz Qubalı

Qəribə əhvalat

Bayaqdan danışmaq istədiyi sözləri seçib, fikirlərinin telinə düzürdü Oktay muəllim. Qəlb yenə də inad göstərməyə çalışırdı. Ağlı və şüuru ılə ürəyini barışdıra bilməyərək söhbətə belə başladı. 1969-cu ilin qışı, soyuq dekabr ayı idi. Hamı kimi mən də əskərlik xidmətinə çağırılmışdım deyə, sözünə ara verdi. Evdə masanın ərafında əyləşən digər qonaqların da tələbedici gözlərlə ona baxdığını görüncə məclisin ruhunu ələ alaraq söhbətinin davamını gətirməyə çalışdı. Onun səsi minlərlə qəlbin dilsiz həyacanıyla dolu idi. Qarşısında qoyulan büllur armudu stəkanındakı buğlanan ətirli çaydan da bir qurtum alaraq, ömrünün izinə düşdü. Əlbəttə ki, bu vəzifəmi, bu vətən borcumu yerinə yetirməli, bu iki il ərzində heç bir səhv buraxmadan komandirlərimin hər əmrini layiqincə və vaxtında yerinə yetirərək, əskər yoldaşlarımı incitmədən alnı açıq, üzü ağ geriyə öz ana vətənimə, Azərbaycana dönməli idim.

O, anların qatarında yol gedir, gedirdi. Saçlarını qocalıq öpmüşdü. Ürəyi dolu idi. Danışdıqca qəlbi, ötən illərin sıxlığından çətinliklə keçib, geriyə gənclik, uşağlıq illərinə həyatın lap başlanğıcına qayıdırdı. Oktay müəllim ətrafa baxıb qeyri-adi qüvvəylə sözünə əlavə etdi. Bu nöqteyi-nəzərdən ailə üzvlərimə əsasən də canımdan çox cevdiyim anama necə söz vermişdimsə elə də etməli idim. Artıq əskərlik dövrüm başlanmışdı. Tiflis şəhərindəydim. Hamımız əynimizə bir nəfər kimi eyni rəngdə, eyni formada olan ulduz simvolu həkk olunmuş qızılı düyməli əskəri geyim, belimizə qızılı toqqası olan enli kəmər, ayağımıza xrom çəkmə geyinib, başımıza isə boz rəngdə oraq-çəkicli ulduz simvollu qulaqlı yun papaq qoymuşduq.

Bu geyim mənə təmamilə ayrı görkəm verib, çox dəyişmişdi. Burada hər şey təmamilə başqa cür idi. Qanun-qayda sərt, komandirlər isə zəhmli. Həmişə amiranə danışmağı özlərinə adət, peşə etmiş rus komandirlərimin zəhmli və zabitəli üzünə ciddilik elə bil həkk olunmuşdu. Laklı furaşkasının altından baxan xırda, göy gözlərində daima qəzəb atəşi parıldayırdı. Heykəl kimi dik gəzərək ancaq əmr və göstərişlər verən hərbi geyimli zabitlər, hər gün əskərləri hər hansısa işə cəlb edir yönəltməyə çalışırdılar.

Düyünlənmiş qaşlarının arası daima bizi onlardan ehtiyatlı olmağımıza, belindəki kəmərinə bağladığı tapancası isə, onları daha da zəhmli göstərməklə yanaşı, məsafəli davranmağımıza sövq edirdi. Buna baxmayaraq məcburiyyət qarşısında onların hər əmrinə tabe olub əməl etməli idik. Əskəri xidmətimin ilk altı ayını bizə verilən kolaşnikov tipli avtomatın dilini öz qanun-qaydası ilə öyrənməkdən ibarət idi. Belə ki, bizə etibar olunan silahımızla çox ehtiyatlı davranmalıydıq.

Cəmi on patronumuz olardı ki, onu da ən zəruri hallarda istifadə edə bilərdik. Tapşırıqlara əsasən müəyyən olunmuş günlərdə hər bir əskər öz silahını sökub, bütün hissələrini təmizləyərək yağlayıb, sökülmüş hissələri yenidən düzgün bir şəkildə yığaraq silah halına gətirməli idi. Müntəzəm surətdə bizə komandirlərim hədəfə sərrast atəş açmağı, silahımızla düzgün davranmağı, onu göz bəbəyimiz kimi qorumağı tövsiyə edirdilər. Çünkü ən çətin vaxtlarımızda bizi qoruyan vasitə təkcə silahımız idi. Hər bir halda qanunsuzluqlara yol vermək qəti qadağan olunmuşdu.

Evimizdən uzaqlarda tanımadığım millətlərdən ibarət insanlar arasında günlərim əslində haqqında eşitdiyim, bildiyim amma başıma gəlməyən qəribəliklərlə dolu olan əskərlik həyatı ilə keçirdi. Günlərimiz hadisə doğurdu. Arada anamdan ailə üzvlərimdən məktub alır, sevinir və sevə-sevə oxuduğum tanış sətirlər məni ancaq təsəlli edirdi. Poçt vasitəsilə gələn məktublardan ürəyim riqqətə gəlir, çox uzaqlarda qalan, doğulduğum ana vətənimin ətrini alır, evimizi ailə üzvlərimin, dostlarımın həsrətini çəkirdim. Günlərim beləcə ardıcıllıqla hər tapşırılan əmri yerinə yetirməklə, rejim çərçivəsində verilən xüsusi yeməklərlə qidalanaraq və rejim çərçivəsində yatıb-durmaqla keçirdi. Buradakı həyatım demək olar ki, bütünlüklə rejim çərçivəsində idi deyə, Oktay müəllim dərindən bir ah çəkdi. Ancaq vətənimdən gətirdiyim xatirələrlə ovunurdum.

Hər gün isə komandirlər bizə iş qrafiki üzrə müxtəlif çətin əmrlər, hərbi təlimatlar və tapşırıqlar verərək, lazimi göstərişlər üzrə lazimi yerlərə və hər hansı lazımı bir işə göndərirdilər. Biz əskərlər də çox ciddi-cəhdlə komandirlərin hər bir əmrinə, tapşırığına əməl etməyə çalışırdıq. Əskərlərdən kimisinə aşpaz, mətbəxdə çalışmaq, həyətdə odun doğramaq, yük daşımaq və hətta sanitar qovşağında təmizlik işləri tapşırılırdı.

Hamı da bir nəfər kimi bu işləri canla-başla qəbul edirdilər ki, təki karaula getməsinlər. Karaulda keşik çəkmək on beş kilometr ərazisi olan yüksək gərginlikli elektrik cərəyanı ilə əhatələnmiş girilməsi qəti-qadağan olan, qorunması son dərəcə məsuliyyət tələb edən hərbi obyekti qorumaqdan ibarət idi. Həmən hərbi obyekti qorumaq çox məsuliyyət tələb etdiyindən çoxları bu işdən boyun qaçırırdılar. Hətta karaul zamanı bu işin çətinliyinə, məsuliyyətinə dözməyərək silahı ilə özünə qəsd edən əskərlər də olurdu. Bu əhatəsi geniş zonada yerləşən hərbi obyektə çatmaq üçün düz yeddi mərhələ, yeddi etap keçmək lazım gəlirdi ki, buna baxmayaraq həmən yerə zərər vermək məqsədi ilə ora keçmək üçün cəhd edənlər də olurdu. Günlərin bir günü həmin hərbi obyekti qorumaq növbəsi mənə düşmüşdü. Yəni əskər dili ilə desəm karaul. Gördüyüm etibarilə bu yer hər iki tərəfdən daş bardyorlardan səki çəkilmiş ara hissəsi asfalt örtüyü ilə döşənmiş dar yoldan ibarət bir yer idi. Ön tərəfdən isə yerə qum döşənib hamarlamışdılar ki, kənar adamlar buraya girsələr qumda ləpirləri qalsın. Təsadüfən həmən günü hərbi hissəyə yoxlama da gəlibmiş.

Belə olan təqdirdə, çox diqqətli olmalıyam deyərək, öz-özümə qəti surətdə qərar verdim. Karaulda, hərbi hissəni müdafiə zamanı keşik çəkən hər bir əskər qanunən heç bir işlə məşğul ola bilməzdi. Gözlərini qırpmadan əlində silahı hər iki saatdan bir, iki saat fasılə ilə bir sutka keşikdə olmalı və bu müddət başa çatdıqdan sonra isə başqa bir əskər növbəni təhvil alaraq məni əvəz etməli idi. Və mən komandirlərimə keşikdə olduğum muddətdə heç bir qanunsuzluqun olmadığını, xoşagəlməz bir hadisənin yaşanmadığına dair raport verib, hərbi hissəmə kazarmama qayıtmalı idim. Amma bu dəfə belə olmadı, belə ki, on kilometr uzaqlıqdan durbin vasitəsilə məni izləyən komandirlərim həmən yerdə yəni karaulda bir əskərin daş səkinin üzərindən nə səbəbdənsə hoppanaraq o tərəf, bu tərəfə gəzdiyini müşahidə edirlər. Elə bu əsnada həyacan siqnalı verilir.

Ümumiyyətlə burada qayda elə idi ki, keşikdə olan əskərləri on kilometr uzaqlığı çox dəqiq və ən xırda detalları ilə göstərən ən müasir texniki vasitə ilə təchiz olunmuş durbinlər vasitəsilə izləyirdilər. Bunu da qeyd etməliyəm ki, mən altı ay Tiflis şəhərində qaldıqdan sonra Belarusiyanın Brest şəhərinə göndərilmişəm. Və bu qəribə əhvalat da elə həmin şəhərdə əskəri xidmətim zamanı baş vermişdir. Və gəlib öz komandirlərimə raport verirəm ki, mən siravi əskər Kərimov həmən ərazidə keşik çəkdiyim müddətdə hər şey öz qaydasındadır. Heç bir qanun pozuntusu yoxdur. Uca boylu, kurən rus komandirlərim mənə inanmayaraq öz dillərində nə isə deyinə-deyinə iri addımlarla gəlib həmin əraziyə baxış keçirirlər. Çox gərgin, əsəbi və amiranə bir tərzdə, uca bir səslə nə üçün hoppanaraq gəzdiyimi soruşurlar.

Mən də cavabında səbəb olaraq dar yolun üzərindəki qarışqa yuvalarını və yerdə topa şəklində qaynaşan minlərlə qarışqaları göstərib, onları çəkmələrimlə tapdalayıb əzməməkdən ötrü həmən yerdən hoppanaraq keçdiyimi söylədim. Komandirim Ştanko və başqaları doğrudan da keşik çəkdiyim dar yolun üzərində topa-topa qaynaşan qarışqaları görüb eyni zamanda mənim həmin mühitə üyğun olmayan cavablarımı eşidib mat-məəttəl qalırlar.

Belə qaynar bölgədə hərbi hissənin tam yaxınlığında belə çətin şəraitdə qarışqaya mərhəmət göstərmək, bu hal əlbəttə ki, soyuqqanlı rus komandirləri üçün həm gözlənilməz həm də, qeyri-adi bir hal idi. Və bu əsnada o tərəf, bu tərəfə qaçışaraq gəzən əllərində nə isə dartaraq öz yuvalarına aparmağa tələsən minlərlə qarışqalara tamaşa edərək, arada həm də mənə tərəf baxırdılar.

Araya çaxnaşma düşmüşdü. Birdən hikkəsindən qəzəb qusan, gözləri dəhşətdən bərəlmiş Polkovnik Ştanko zəhmli üzünü mənə tutaraq yenə də amiranə və əsəbi bir tərzdə bağiraraq dedi; - Oktay Kərimov əyər sən adi, balaca həşarat olan qarışqanı tapdalaya bilmirsənsə, düşməni necə öldürəcəksən? Sən düşməni deyil, düşmən səni öldürər. Sənə on beş sutka qavbaxta. Mən isə cavabında hərbi nizamnamə qaydalarına uyğun formada əlimi gicgahlarıma qədər qaldırıb, "baş üstə" yoldaş komandir dedim. Qavbaxta, yəni sulu, nəm zirzəmidə on beş gün qalmaq cəza növüdür ki, komandirim tərəfindən mənə verilmişdir.

Mən isə, öz komandirimə yoldaş komandir baxmayaraq ki, mən qarışqaları tapdalamıram, amma düşməni əllbəttə ki, məhv edərəm deyə, ərklə cavab verdim. Ümudsizlik bütün çılpaqlığı ilə görünməyə başlamış, ifrat dərəcəsinə çatmışdı. Çaşqınlıq içərisindəydim. Müvəqqəti bir qənaət yaratmaq üçün, izin alaraq təvazökarcasına böyük rus şairi Krılovun "Qarışqa və çəyirtkə" təmsilində şairin qarışqaya necə müsbət obrazda yanaşdığını, qarışqanı tərənnüm edən, bir çox şair və yazıçıların öz əsərlərində qarışqaya xüsusi yer verdiyini, bu heyvanın necə ağıllı, zəhmətkeş olduğunu yay fəslində qış fəsli üçün necə yem tədarük gördüyünü, özündən neçə dəfə ağır yükü ağlı sayəsində yuvasına necə daşıdığını, bizim ölkəmizdə Azərbaycanda evdə anamın bapbalaca həşarat olan qarışqaya heyvan deyil, bir insan kimi yanaşdığını, necə böyük hörmət bəslədiyini ağızdolusu danışdım. Komandirlərim çaşqınlıqla məni dinləyir və ortalıqda var-gər edirdilər. Bu sözlər onların qanında heç bir zaman duymadığım bir coşğunluq yaratmışdı. Və birdən nə oldusa öz aralarında pıçıldaşaraq və bu fikirdən daşınaraq məni, mənə verdiyi həmən ağır cəza növündən azad etdilər.

Gözləmədiyim bir iş olmuşdu. Bircə ədalətli fikir butun zəncirləri qırmışdı. Düşdüyüm mühitdən asılı olmayaraq onlar yekdilliklə mənim necə rəhmli, cəfakeş bir insan olduğumu dillərinə gətirərək gülümsünüb mənə öz kazarmama getməyə icazə vermişdilər. O zamanda, o mühitdə yüksək rütbəli rus komandirlərlə bapbalaca həşarat olan qarışqa haqqında belə cəsarətli və müfəssəl cavablar vermək hər əskərə də müyəssər olan bir iş deyil.

Həm uzun, yorucu və mübahisəli söhbətdən sonra çox sevincək və sonsuz təlaş içərisində tez-tələsik öz hərbi hissəmə kazarmama əskər yoldaşlarımın yanına qayıtdım. Əsas məni sevindirən səbəb isə muqəddəs heyvan olan qarışqaları ayaqlarım altında əzib-tapdalamaqdan xilas etməyim olmuşdu. Axşamustü əskər yoldaşlarıma başıma gələn bu qəribə əhvalatı danışaraq onların da orada olan qarışqa yuvalarını əzməmələrini dönə-dönə tövsiyə etdiyim indiki kimi yadımdadır.

Bu əlamətdar, xoş hadisədən əskər yoldaşlarımın da əhval-ruhiyyəsi yüksək, ovqatları xoş olmuşdu. Və ürəkdən sevinərək gülümsünmüşdülər. Artıq əskəri xidməti dövrüm başa çatmışdı və mən Azərbaycana öz doğma, doğulduğum vətənimə qayıtmışdım. Yaxın-uzaq yerlərdən bizə gələn yaxınlarım, dostlarım məni bu münasibətlə təbrik edirdilər və hər kəsə əskərlik dövrü zamanı başıma gələn, bir-birindən maraqlı hadisələri və eyni zamanda bu xoş, təəssüratı məndə dərin iz buraxan "qarışqa əhvalatını" da nəql etdim. Əsasən anamın qarışqaya böyuk hörməti olduğundan bu hadisəni eşidib çox təsirlənərək üzünü mənə tutub, oğlum, sən necə də mərhəmətli ürəyə sahibsən deyərək, əli ilə başımı sığallayıb yanağımdan öpdüyü indi də yadımdadır. Bu da yaxşı xatirimdədir ki, deyə Oktay müəllim dərindən bir nəfəs alaraq ətrafdakı qonaqlara nəzər salıb, söhbətinin ardını həvəslə və kövrək səslə danışmağa başladı. Böyük vətən müharibəsi iştirakçısı babam isə mənim bu cəsarətimi böyük bir şücaət hesab edərək mənə əsl qəhrəman adı vermişdi. Xülasə, çətin, eyni zamanda çox məsuliyyətli günləri geridə qoyaraq kişilik məktəbini uğurla başa vuraraq, vətənimdə sərbəst həyatın qoynuna atılmışdım. Taleyin çox sınaqlarından, məngənə kimi ürək sıxan günlərindən, keşməkeşli yoxuşlarından keçərək alnı açıq, üzü ağ vətənimə ailəmin yanına qayıtmışdım. Sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Hər kəs məni təbrik edir, bir ağızdan həyatda uğurlar, naliyyətlər arzulayir və bir qəhrəman kimi baxırdılar. Ailə üzvlərimin arasında özümü vətənə layiq bir övlad kimi hiss edirdim.

Əlbəttə ki, əskəri xidməti borcumu yerinə yetirib evə döndüyüm zaman yaşımın üzərinə daha iki yaş da əlavə olunmuşdu. Bu iki il məni yetkinləşdirib öz sərt həyat tərzi ilə daha cəsarətli, öz sərt qanunları ilə isə daha əzmkar etmişdi. İndi isə mən yetmiş yaşlı, iki övladı, dörd nəvəsi olan bir babayam. Amma bu xoş, həmən mühütə uyğun olmayan qəribə əhvalat indi də mənim gözlərimin qarşısında bir kino lenti kimi canlanır.

Və mən o keçən günləri bu günkü kimi yad edərək xoş təəssuratlarını həm yaşayır, həm də sizinlə bölüşürəm. Mənə cəza vermiş komandirim Ştanko yoldaş ilə sıx dostluq əlaqələri quraraq çox səmimi şəkildə qəlbdən, Azərbaycana paytaxt Bakıya qonaq dəvət etmişdim.

Bir neçə gün Bakıda qonaq saxlayaraq gəzməli, görməli yerlərlə tanış edib çox hörmət və ehtiramla vətəninə uzaq Rusiyaia yola salmışdım.

Oktay müəllim, öz xoş xatirələri ilə dolu olan keçmişini vərəqləyərək başına gələn bu qəribə əhvalatı böyük bir həvəslə, birnəfəsə danışdı. Dərindən nəfəs alaraq söhbətinə ara verdi. Əlinin içi ilə ağappaq qar kimi saçlarını hamarlayıb kövrək nəzərlərlə öz yatağında sakitcə əyləşən və bu söhbəti çox diqqətlə dinləyən ağsaçlı, sinni doxsanı ötmüş nurani anasının üzünə, bir də dinməzcə oturmuş qonaqlara nəzər saldı. Əlbəttə ki, qonaqlar da hörmət əlaməti olaraq Oktay müəllimin sözünü kəsmədən sonacan dinləmişdilər. Onsuz da onun gülümsər olan üzünə bir az da təbəssum qonmuşdu. Yaşlandıqca insan daha kövrək olur deyirlər. Ömür isə ruzigarın dəyirmanında bir dən kimi üyüdülür. Və mən xəyalən Oktay müəllimin o günlərə getdiyini hiss etdim. Həyəcandan titrəyən səsi ikiləşmişdi. Bəlli idi ki, özünün danışdığı bu keçmişi xatırladan əhvalatdan təsirlənib çox mütəəssir olmuşdü. Üz-gözü məyusluğa bələnmişdi. Axı, Oktay müəllimin nə on səkkiz yaşı vardı, nə də o çılğın dəli-dolu cavanlığı.

Bəlkə də o, bu əhvalat ilə gənçliyinin əlvan tablolarının cəzbedici pərdəsini qarşısında açmış, onunla qovuşub-öpüşmüş, təsəlli tapmışdır. Amma, artıq o çağlar çoxdan geridə qalıb bir kölgə kimi gözəgörünməz olmuşdular. Axı, zaman heç vaxt lövbər salmayan gəmidir. Sonra Oktay müəllim, sağ əlini başına dayayıb qayğılı və mükəddar nəzərlərini yerə dikərək bir anlıq sükut etdi. Səssizliyə büründü. Bəzən səssizlik də o qədər şeyi ifadə edir ki? Və birdən bir gilə yaş damlasının sağ yanağından aşağıya tərəf süzüldüyünü gördüm. Üzünü əli ilə gizlətməyə çalışsa da artıq gec idi. Bayaqki gülüş qonan gülər üzü birdən-birə dəyişmişdi. Bəlkə də yalnız indi, bu dəqiqələrdə xatırladı ki, nə vaxtsa gənc olub? Bəlkə də yalnız indi, gəncliyin özünə məxsus bir fəlsəfəyə malik olduğunu və bir çiçək ömrü qədər cavanlığını yad etmişdi Oktay müəllim. Kim bilir? Ana da eynilə oğlunun bu danışdığı əhvalatı dinləyərək kövrəlib qəhərlənmişdi. Göz bəbəkləri nəmli idi. Başını aşağı əymişdi. Həyat nə qədər çaşdırıcıdır, qəribədir. Hamımız susaraq bir kəlmə də danışmırdıq. Elə bil ovsunlanmışdıq. Və, bu əsil sənət əsəri olan möhtəşəm tablonu pozmaq istəmədiyimizdən sakitcə bu kövrələn ana ilə oğula tamaşa edirdik. Oktay müəllim o anları canlandıraraq, keçmişi geriyə qaytararaq yaddaşını təzələmişdi. Artıq axşam düşmüşdü. Getmək vaxtı idi. Sərin və lətif ruzigar yay fəslinin çöhrəsinə düşən ləkələri silib təmizləyirdi. Bununla belə havada sezilməsi çətin olan yad bir əhval-ruhiyyə də hiss edilirdi. Daha sonra bir-bir, iki-bir sağollaşıb evdən çıxan qonaqların üzündə isə mən, ana-bala sevgisindən doğan bir məmnunluq və eyni zamanda nigarançılıq ifadəsi də sezdim. Bu hal qonaqlar uçun başqa bir düşüncə və zehniyyət versə də, mənim üçün isə sanki, bu əhvalat vasitəsilə o uzaq yolları seyr edib və o günləri ziyarət etmişdim.

O günkü qonaqlıq beləcə "qarışqa əhvalatı" adlandırdığımız ibrətamiz əhvalat ilə yadda qaldı. Oktay muəllimin təxminən əlli il bundan əvvəl olmuş hadisəni belə təfərrüatı ilə danışmağı məndə xoş təəssüratlar oyatmışdı. Hər kəs kimi mən də vüqar və əzəmət ilğımına bürünmüş bu şəxsin sözünü kəsmədən axıra qədər dinlədim və nadir rastladığım bu hadisəni və bu həyatı mütləq və mütləq qələmə almağı öz-özlüyümdə qərarlaşdırdım. Azərbaycandan uzaqlarda, qürbət ellərdə bu hadisə ilə bir çoxlarına ibrət olaraq, təkcə insana deyil ən xırda heyvan olan qarışqaya rəğbəti bu əməlinizlə öyrədərək, mərhəmət hissini aşılayaraq ürəklərdə məhəbbət oyatmağınız alqışlanası haldır. Bu əlamətdar işi vətənə və ailəyə gətirdiyiniz ən yüksək bir titulla müqayisələndirirəm. Və bəşəriyyəti idarə edən isə, ancaq tərbiyədir deyirəm.